

Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие
Value Aspects of the Pedagogical Daily Round

ТРЕНИНГИ ЗА ФОРМИРАНЕ НА СОЦИАЛНИ УМЕНИЯ У УЧЕНИЦИТЕ ОТ ПЪРВИ КЛАС

Анелия Илиева

Гимназия с преподаване на чужди езици – Плевен

Резюме. В настоящата публикация са разгледани някои хуманистични принципи на възпитанието като изходна позиция при работата за разширяване на социалния опит на учениците в начална училищна възраст. Представена е практическа работа чрез тренинги, базирани на ситуационно обучение, за корекция на агресивни тенденции в поведението и формиране на социални умения, като се отчитат възрастовите и индивидуалните особености на учениците в първи клас.

Keywords: training, social skills

Класният ръководител на първи клас е изправен пред трудната задача да интегрира децата към новата им социална роля на ученици, което включва изграждане на навици за учебен труд, осъзнаване на детето като част от колектива (класа), разширяване и промяна на навиците му за общуване, поведенческите умения и стратегии.

Базовите социални умения се формират в семейството и детската градина. Идвайки в училище, децата се нуждаят от нов социален опит или изграждане на социални умения за общуване и взаимодействие с връстниците и учителите. Различната степен на овладяване на базовите социални умения, индивидуалните особености в психическото развитие на децата, усвояването на негативни поведенчески модели, както и характерните възрастови особености, изправят учителя пред редица проблеми.

Настоящата публикация представя работа и подходи за корекция на агресивни тенденции в поведението и формиране на социални умения, като се отчитат възрастовите и индивидуалните особености на учениците в първи клас.

Светът около нас се променя, живеем на „висока скорост“, променят се и децата. Възпитанието, основано на страх и заплахи, не оказва върху днешните деца положително въздействие. Напротив, подбужда към бунт и търсене на удобни възможности за нарушаване на правилата. „Повишаването на тон

вече не помага да се установи контрол над детето, а убива в него желанието да сътрудничи“ (Грей, 2007: 7).

Джон Грей извежда петте принципа във възпитанието на детето, които адресира към родителите, но те могат да бъдат отправна точка и за учителя при провеждането на възпитателна работа с учениците, а именно:

1. *Да се различаваш от другите, е нормално.* Всяко дете е неповторимо. То има специфични таланти, проблеми и потребности.

2. *Да се допускат грешки, е нормално.* Всички деца допускат грешки, те са естествено, нормално и неизбежно явление.

3. *Да показваш негативните си емоции, е нормално.* Негативни емоции като гняв, печал, страх, съжаление, разочарование, безпокойство, смущение, ревност, обида, завист, неувереност и срам са не само естествени и нормални, но и важни за израстването. Необходимо е да се говори за тях, да се обсъждат причините.

4. *Да искаш повече, е нормално.* Често на децата се вменява, че само лошите, егоистични и разглезени деца искат повече и се огорчават, когато не получат желаното. Методите на позитивното възпитание ни позволяват да научим детето да изказва това, което иска, с уважение към другите. В същото време възрастните имат правото да откажат, без да изпитват дискомфорт. Така детето се научава, че молбата не означава задължително удовлетворяване.

5. *Да изразяваш несъгласие, е нормално.* Когато позволяваме на децата да казват „не“, им даваме възможност свободно да изразяват своите чувства и желания. Това, че детето ще каже „не“, съвсем не означава, че всичко ще се случи по начина, по който желае. Но неговите чувства и желания ще бъдат чути, а това често склонява децата към сътрудничество.

Тези пет принципа са отправна точка на позитивното и хуманистично възпитание, чиято цел е да се развива у децата дух на сътрудничество, а не покорност.

При планирането на работата по корекция на агресивното поведение и формиране на социални умения е необходимо да се имат предвид индивидуалните и възрастовите особености на учениците. Основополагащи при учениците от първи клас са следните моменти:

1. Малките ученици се отличават с повишена емоционалност. Децата не умеят да прикриват чувствата си и да контролират тяхната проява. Те са спонтанни и откровени както при изразяването на радост и удоволствие, така при изразяването на страх и неудоволствие. Характерни за тях са емоционалната неустойчивост – честа смяна на настроенията, склонност към избухвания и бурна проява на чувствата. Импулсивността и егоцентризмът са водещи при удовлетворяването на потребностите на първокласниците.

2. Децата в първи клас се нуждаят от самоутвърждаване сред връстниците в класа и за тях е свойствен конформизмът. Но тази особеност се изразява в

потребност, от една страна, да „бъда като останалите“ и „да бъде най-добър“, от друга. Невъзможността да се удовлетворят тези две потребности може да стане причина за проблеми в поведението. Агресивните прояви служат като инструмент за привличане на вниманието, доминиране над останалите.

На основата на принципите на позитивното възпитание и възрастовите особености на учениците може да се приеме, че най-подходяща е груповата работа. В общуването си с обкръжението детето получава възможност да усвои еталони на социални норми на поведение.

Тренинги в часа на класа на тема:

- изработване на правила;
- сплотяване на групата;
- закрепване на правилата;
- вълшебната страна на чувствата;
- справяне с конфликти.

Основни задачи на тренингите:

- обучаване на децата в конструктивни форми на поведение и комуникация чрез развиване на способности за адекватно възприемане на себе си и другите;
- формиране на навици за позитивни взаимоотношения с другите;
- снемане на напрежението и тревожността, които пречат на конструктивните действия на децата; развиване на уменията за самоконтрол;
- игрова корекция на поведението.

Форми на работа:

- беседа;
- ролево проиграване на ситуации;
- изобразителна дейност;
- упражнения за самопознание;
- игри;
- приказки.

Тренинг „Вълшебната страна на чувствата“⁽¹⁾, разработен във връзка с някои индивидуални особености на групата и използван като основа, към която са добавени някои допълнителни моменти и се провежда извън предвидената от авторката програма – в два учебни часа по изобразително изкуство на тема „Маски“.

Цел: разпознаване и назоваване на различните емоции, чувства и техните външни проявления чрез мимиката.

Задачи:

- знания за емоциите;
- развиване на умения с помощта на изобразителни средства да се изразяват различни емоции;

– развиване на интереса към себе си;

– повишаване на самооценката.

Материали: заготовки за маски само с прорези за очите, бои, четки, цветни хартии, лепило, спокойна музика, вълшебна пръчица.

Времетраене: 70 минути.

Ход на занятието:

Учител: Здравейте, деца! Днес ние ще се отправим на пътешествие в приказния свят. Но преди да тръгнем на път, трябва да се подготвим. Как ще стане това? Ще поговорим за чувствата. Защо ни е необходимо да говорим за тях, ще разберете по време на нашето пътешествие. Всички вие изпитвате различни чувства, можете ли да изброите някои от тях?

(Децата изброяват различни чувства, а учителят ги записва на дъската. Подпомага ги с въпроси: Как се чувствате, когато...?)

Готови ли сте за пътешествието? В света има приказна страна, която се управлява от кралицата Емоция, нейни слуги са Чувствата. Искате ли да научите повече за тази страна?

Някъде далече, далече има вълшебна страна, която се управлява от кралицата Емоция. Нейни придворни са Чувствата. Жителите на тази страна живеели много добре, защото Чувствата винаги им се притичвали на помощ, когато попадали в трудни ситуации.

Но веднъж се случило нещастие: във вълшебната страна долетял зъл вълшебник, който се казвал Безлик и омагьосал всички слуги. Той откраднал техните изключителни и различни лица и всички чувства станали напълно еднакви и абсолютно безпомощни. *(Показват се заготовките за маски).*

Вече жителите на вълшебната страна не могли да се обърнат за помощ към слугите Чувства, защото не знаели кой слуга може да им помогне в една или друга беда. Дълго кралицата Емоция търсела начин как да помогне, докато веднъж не прочела в една вълшебна книга, че магията може да бъде свалена само от обикновени деца, които се съгласят да се отправят в нейната вълшебна страна и да се превърнат във вълшебни художници.

Деца, искате ли да помогнете на кралица Емоция и жителите на вълшебната страна? За да попаднем във вълшебната страна, трябва да си предадем вълшебна пръчица в кръг. *(Децата се нареждат в кръг и си предават вълшебната пръчица).*

Ето, вече сме във вълшебната страна и сме вълшебни художници. Всеки художник може да развали магията на един слуга Чувство. Затова ще са ви необходими вълшебни материали – бои.

(Включва се приятна музика.)

(Всяко дете получава маска и с помощта на хартия и бои я „оживява“.)

Да, деца, вие се справихте като истински вълшебници. Хайде да се запознаем със слугите Чувства, които се появиха в нашата вълшебна страна, как се казват, какъв е техният характер. *(Децата представят маските си и разказват за тях).*

Благодаря ви! Време е да се връщаме в училище. А това можем да направим по същия начин, по който се озовахме тук. Отново се предава вълшебната пръчица и се сбогуваме с тях.

(Тренингът завършва с игра „Изобрази емоцията“. При назоваване на дадена емоция, всеки я изобразява мимически.)

Резултати: използването на приказната рамка и ритуалът за влизане и излизане от приказката повишава силно мотивацията за активно участие при изпълнение на изобразителната задача и с преживяване на положителни емоции. По-голямата част от децата се насочват към изобразяване на положителни емоционални състояния, присъстват и маски на негативни емоции. Това може естествено да се обясни с характерното за възрастта избягване на емоционалния дискомфорт. Всички с желание разказваха за маските и кога човек се чувства така.

Тренинг „**Справяне с конфликти**“⁽²⁾. В построяването му се използва методът на ситуационното обучение. „Ситуационното обучение в неговите развити форми позволява да се създават трайни изменения в личността на човека... Ситуацията става средство за „определено“ познание. При това един човек научава едно, друг-друго, но обучаемите стават активни субекти на действия“ (Илиев, 2013: 436). Тренингът се провежда в часа на класа. Изборът на модела на конфликтна ситуация се базира на ежедневната реалност на учениците, за да могат лесно да осъществят пренос на положителните резултати (намиране на адекватно разрешение на конфликта) в естественото обкръжение и среда.

Цел: децата да се научат да разрешават конфликтни ситуации, така че начинът, по който реагират, да не ги кара да изпитват негативни емоции и същевременно да не обижда другия.

Задачи:

- знания за добра и лоша агресия;
- чрез личен опит – откриване на чувствата, които изпитваме при агресивна реакция на конфликта;
- да се идентифицират с определен начин на отреагиране в конфликтна ситуация;
- стимулиране на откриване на решение, което удовлетворява и двете страни.

Материали: цветни моливи, 2 бели листа А4.

Времетраене: 35 минути.

Ход на тренинга:

Учител: Днес на гости са ни дошли две деца първокласници Ванко и Мимето.

(Учителят поставя задача учениците да нарисуват Ванко и Мимето – 10 мин.)

Прочитане на разговора между двете деца за добрата и лошата агресия.²⁾

Мими: Искаш ли да покажем и на другите деца как да станат по-добри, да се чувстват спокойни, да имат приятели и да не използват лошата агресия.

Ванко: Ами да! Хайде!

Въвеждане модела на ситуацията:

Как постъпваме?

Учител: В междучасието Цвета рисува. До нея се доближава Румен и казва: „У-у, че грозно! Защо рисуваш това? Много си тъпа!“

Как да постъпи Цвета?

– Да започне да бие децата.

– Да надраска рисунката си.

– Да скъса рисунката си.

– Да заплаче.

Всеки ученик трябва да вдигне ръка на варианта за отговор, който приема като начин за справяне в тази ситуация.

Учителят казва решение, а децата, които го приемат за правилно, вдигат ръка.

Анализ на емоциите при всяко едно от предложените решения на конфликтната ситуация.

– Да започне да бие децата.

Какви чувства изпитвате, когато се биете?

Отговорите: ядосани, гневни. *(Записват се на дъската.)*

– Да надраска рисунката си.

Как се чувствате, когато някой ви каже, че рисунката ви е грозна?

(Децата вземат втория бял лист и си представят, че са нарисували нещо и реагират на агресията, като започнат интензивно да драскат.)

Как се почувствахте, когато драскахте?

Отговорите: гневни, ядосани. *(Записват се на дъската.)*

– Да скъса рисунката си.

Учител: Представете си, че приемете третото решение. Скъсайте листа, както бихте го скъсали, ако някой ви е обидил. *(Децата късат листовете.)*

Как се почувствахте, когато късахте?

Отговорите: гневни, ядосани. *(Записват се на дъската.)*

Как се чувствате, когато плачете?

Отговорите: тъжни, обидени. *(Записват се на дъската.)*

Учителят прочита до какви чувства водят предложените решения на конфликта. Децата сами чрез опита достигат до извода, че тези реакции водят до негативни, „лоши“ чувства.

Може да се използват два варианта за организация на работата по даване на предложения за други начини за справяне – индивидуално или групово. Изслушват се при възможност всички предложения, без да се коментират.

Учител: Как трябва да постъпим според Ванко и Мими?

Прочита се позитивното разрешаване на конфликта: „Защо ме обиждаш? Така мога, така рисувам. Ела и рисувай с мен. Покажи ми как да стане по-добре!“⁽²⁾

Занятието може да завърши, като се постави въпрос за обратна връзка: Какво полезно научихте този час? Беше ли полезен за вас разговорът, който проведохме? (5 мин.).

Друг вариант при наличие на повече време: предварително са подготвени за всяко дете бели ръкавички. Децата се разделят по двойки и се поставя задача да превърнат двете ръкавички с помощта на цветните моливи в чифт. Задачата приучва към сътрудничество, но при изпълнението ѝ може да възникне конфликт, което дава възможност да се отработи отново наученото в часа.

Резултати

Моделът на ситуацията е избран поради факта, че тя вече се е случвала в класа. Прави впечатление, че само едно дете вдига ръка за решението „Да започне да бие децата“, което показва стремеж към социално желан отговор и осъзнаване, че това решение ще бъде свързано с извършване на действия, които нарушават правилата за поведение в училище. Децата изключително ентусиазирано се включват в задачите с драскането и късането. Някои така се потапят в действията, че наистина изпитват гняв.

Този модел за разрешаване на конфликтни ситуации дава добри резултати и при индивидуална работа с деца. Участниците в конфликта се оставят да изразят чувствата си и да представят случващото се (всеки със своята гледна точка). Поставя им се задача да предложат други начини за справяне и разрешаване на спора.

Опитът показва, че тренингите са успешна форма на работа за формиране на социални умения и по-зрели взаимоотношения между учениците. Включването на децата в игрова дейност им позволява да бъдат по-освободени и същевременно се повишава самоконтролът, тъй като всяка игра ограничава действията чрез поставени правила. Така се обезпечава социалната безопасност, самостоятелност и същевременно е свързано с положителна емоционална реакция, като радостта от играта. Не бива обаче да се очакват мигновени резултати, тренингът не е „вълшебна пръчица“, която изчиства проблемните области. Необходимо е време, за да се преработи преживеният опит, а това зависи и от индивидуалните особености в психическото развитие на децата. Факт е, че по-зрелите деца започнат да изпробват модела в ежедневието си и показват стремеж за позитивно разрешаване на конфликтите.

БЕЛЕЖКИ

1. Тренинг, разработен от Е. В. Белинская като част от корекционно-развиваща програма „Аз съм единствен на планетата“ (Белинская, Е. В., Я единственный на планете, , Речь СПб, 2004, с.45).
2. Бончева, Ив., Аз съм добър. Добрата или лошата агресия, Варна, дирекция „Превенции“.

ЛИТЕРАТУРА

- Акимова, Г. (2006). *Расту, играю, развиваюсь*. Екатеринбург: У-Фактория.
- Вачков, И. В. (1999). *Основы технологии группового тренинга*. Москва: Ось-89.
- Грей, Дж. (2007). *Дети с небес*. Москва.
- Илиев, В. (2013). *Психология на ситуацията*. София: Авангард Прима.
- Илиева, А. (2012). Подходи за развиване на емоционалната интелигентност на учениците в начална училищна възраст. Сб. *Ценностни аспекти на педагогическото ежедневие*. София: Софийски университет.
- Песешкиан, Н. (1994). *Метод на позитивната психотерапия*. Варна: Славена.

TRAININGS FOR SOCIAL SKILL ACQUISITION IN FIRST GRADE STUDENTS

Abstract. In the following publication are examined some humanistic principles of education as a forming-up ground for extension of the social experience of students in first grade. The practical job is expressed in trainings based on situational education for correcting aggressive tendencies in the behavior and formation of social skills as the age limit and idiosyncrasies of students in first grade are given an account.

Aneliya Ilieva

✉ Foreign Language School
Pleven
E-mail: aasenova@abv.bg